

Вовк М.П. Науково-педагогічна діяльність викладачів класичних університетів у вимірах розвитку української фольклористики (1951 – 1989 рр.) / М.П. Вовк // Вісник Чернігівського університету. Серія: Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 130. – С. 123-126.

УДК 378.4:111.6(51/89«18»):398

Вовк М.П.

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ
КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
У ВИМІРАХ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ
(1951 – 1989 РР.)**

Проаналізовано результати наукової і педагогічної фольклористичної діяльності викладачів класичних університетів у 1951 – 1989 рр., що зумовило науковий поступ у галузі фольклористики, кристалізацію традицій освітньої практики вивчення фольклору у професійній підготовці майбутніх філологів, розвиток фольклористичних напрямів (текстології, етномузикознавства, теорії й історії фольклористики та ін.).

Ключові слова: радянська фольклористика, класичний університет, фольклористична спадщина, фольклористична діяльність, викладач.

Позитивні зрушення у науково-педагогічному дискурсі радянської фольклористики упродовж 1950 – 1980-х рр. відбулися завдяки ініціативі, натхненним науковим пошукам, зацікавленням у вивченні фольклорного арсеналу культури викладачів університетів. З 1947 р. (з часу закриття першої кафедри фольклору та етнографії при Львівському університеті) в українському університетському просторі не функціонувала жодна спеціалізована кафедра фольклористики (до 1990 р.). Однак наукові здобутки викладачів, результати їх активної діяльності у напрямі дослідження дієвості фольклорної традиції в культурологічному вимірі, її впливу на різні види мистецтва та пошук ретрансляційних шляхів передачі фольклористичних

знань у педагогічному вимірі сприяли створенню кафедр фольклористики у Львівському (1990) та Київському (1991) університетах, подальшому розвою фольклористичних студій в університетських умовах, вивченню фольклору крізь призму функціонального, комунікативного, міждисциплінарного, полікультурного підходів.

Досягнення викладачів класичних університетів 1951 – 1989 рр. фрагментарно проаналізовано у працях науковців радянського періоду і сучасних дослідників (В. Барчан, О. Івановська, Г. Сухобрус, І. Сенько, С. Пилипчук та ін.), що свідчить про те, що фольклористична спадщина учених-педагогів означеного періоду не знайшла належної оцінки у фольклористичній і педагогічній думці. Ця проблема потребує ґрунтовнішого аналізу з метою визначення здобутків радянської фольклористики, її представників, які, незважаючи на політичні утиски, надмірну уніфікацію змісту навчального курсу з усної народної творчості, який вивчався у класичних і педагогічних вищих навчальних закладах, реалізовували власні творчі ідеї, науково-дослідницькі пошуки, сприяли розвою фольклористичних досліджень, що і є *метою статті*.

На особливу увагу заслуговує фольклористична спадщина викладачів Київського і Львівського університетів означеного періоду, у яких з початку 1990-х рр. спостерігається активізація фольклористичного наукової думки, закладення інноваційних засад реформування фольклористичної підготовки майбутніх учителів-філологів, фольклористів.

Попов Павло Миколайович (1890 – 1971), доктор філологічних наук, професор, члена-кореспондент АН УРСР, завідувач відділу словесного фольклору Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, професор кафедри української літератури Київського університету, уклад програми фольклористичних дисциплін (основних курсів і спецкурсів: «Усна народна творчість», «Історія фольклористики», «Давня українська драма у фольклорі і літературі» тощо), які наприкінці 1930 – на початку 1940-х рр. були складовими професійної підготовки майбутніх учителів-філологів у

Київському університеті. Його наукові та навчально-методичні праці свідчать про зацікавленість проблемами історії становлення фольклористичної думки, жанрової системи фольклору, народнопоетичної поезики («Деякі питання теорії народнопоетичної творчості» (1955), «Тарас Шевченко про народну творчість» (1952), «М. Костомаров як фольклорист і етнограф» (1968) тощо).

П. Попов уперше в Радянському Союзі почав викладати курс фольклору народів СРСР (1934), у змісті якого центральне місце було відведено народнопоетичній творчості східних слов'ян. П. Попов вперше розробив системний курс фольклору для філологічних факультетів (з незначними змінами цей матеріал покладений в основу офіційно затвердженої програми у 1951 р. як уніфікованого документа для університетів і педагогічних інститутів). У 1939 р. П. Попов і П. Павлій уклали першу хрестоматію з українського фольклору. Викладач розробив основні положення плану-проспекту двотомного посібника «Українська народна поетична творчість», яка вийшла друком 1955 р. та 1958 р., підготував плеяду аспірантів у фольклористичній галузі, був керівником колективу, який займався укладанням програм з українського фольклору для вищих навчальних закладів (1938 – 1941 рр.). З початку 1940-х рр. він очолив відділ словесного фольклору в Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР, де розгорнув активну фольклористично-експедиційну діяльність, став автором та редактором програм з курсу «Українська народнопоетична творчість» (з 1950 р. – упродовж 1960-х рр.).

Доктор філологічних наук, професор, засновник кафедри фольклористики у Київському університеті на початку 1990-х рр. **Бойко Володимир Григорович** (1929 – 2009) є автором ряду наукових праць з проблем фольклоризму літератури, тенденцій розвитку фольклористичних студій, підручників з курсу усної народної творчості у 1960 – 1980-х рр.: «Поетичне слово народу і літературний процес» (1965), «Сучасна народнопоетична творчість на Україні. Основні тенденції розвитку» (1973),

«Пісні літературного походження» (1978), «Українська народна поетична творчість: підр. для філологічних факультетів» (1983, у співавт.) та ін.

Учений-педагог спрямовував власні наукові пошуки на дослідження проблеми взаємозв'язків та взаємодії естетичних систем фольклору і літератури, походження та специфіка жанрів народної творчості, динаміки фольклорного процесу тощо. У праці «Поетичне слово народу і літературний процес» автор ретроспективно висвітлив проблеми фольклорно-літературних взаємин у фольклористиці, зосередив увагу на особливій ролі народнопоетичної традиції у формуванні літературно-естетичної концепції багатьох українських письменників.

Науково-фольклористична діяльність доктора філологічних наук, професора, завідувача кафедри української літератури Київського університету, багаторічного декана філологічного факультету **Гриця Михайла Семеновича** (1925 – 1988) зосереджувалась переважно на вивченні проблем історії української літератури, визначенні ролі фольклору у формуванні образного мислення українських поетів XVI – XVIII ст., дослідженні життєвого і творчого шляху українських письменників та впровадженні означеної проблематики у зміст підготовки філологів в умовах університету. Основні досягнення вченого-педагога викладені у наукових та навчально-методичних працях: «Українська народна вертепна драма» (1962), «Народна поетична творчість і розвиток жанрів давньої української літератури (XVI – XVIII ст.)» (1970), «Давня українська проза. Роль фольклору у формуванні образного мислення українських прозаїків XVI – початку XVIII ст.» (1975) та ін. Проблематика, аргументовано досліджена М. Грицаєм на основі текстологічного аналізу пам'яток давнього письменства, стала вагомим внеском у вивчення фольклоризму літератури, що позначилось на змістовому вимірі літературознавчих і фольклористичних дисциплін у процесі підготовки філологів у провідному класичному університеті.

Доктор філологічних наук, професор, засновник і перший завідувач кафедри фольклористики у Київському університеті (1991 р.) **Лідія Францівна Дунаєвська** – автор наукових, навчально-методичних праць: «Українська народнопоетична творчість» (1983, у співав.), «Українська народна казка» (у співавт., 1987); «Українська народна проза (легенда, казка): еволюція епічних традицій» (1997, 2000), «Персонажна система української народної міфологічної прози. Аспекти поетики» (2000). Д. Дунаєвська є упорядником і науковим редактором понад 20 збірників українських казок і казок народів світу, 4 збірок народної прози і народної пісні, автор і співавтор 2 підручників з фольклору для університетів, укладач близько 20 навчальних програм [1].

Л. Дунаєвська в історії становлення фольклористичних наукових засад та освітньої практики була знаним фахівцем у галузі українського казкознавства та народної прози, дослідницею історії української фольклористики (спадщини Вл. Антоновича, М. Драгоманова, М. Костомарова, А. Кримського, М. Максимовича, М. Номиса, братів Рудченків, О. Стефановича, І. Франка, П. Чубинського, М. Щербини, П. Амбросій та ін.). Її діяльність зумовила процес відродження української фольклористики на професійних засадах, закріплених упродовж 1910 – 1940-х рр., та розвиток її у контексті європейської векторності. Серед її наукових зацікавлень вирізняються такі проблеми, як: міфологічні засади, типологія та еволюція фольклорних епічних і пісенних жанрів, особливості побутування сучасного фольклору, фольклорно-літературні паралелі, світові фольклорні універсалиї. Л. Дунаєвська сприяла обґрунтуванню та практичній реалізації нових підходів до викладання курсу усної народної творчості на початку 1990-х рр.: разом з В. Бойком була розроблена «Програма української народнопоетичної творчості» для філологічних факультетів університетів (українських і слов'янських відділень). Зміст програми засвідчив комплексний підхід до викладання курсу на основі широкої джерельної бази.

Вагомою є фольклористична спадщина доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури, одного з ініціаторів відродження кафедри фольклористики при Львівському університеті на початку 1990-х рр. **Денисюка Івана Овксентійовича** (1924 – 2009): «Розвиток української малої прози XIX – початку XX ст.» (1981, 1999), «Ратнівщина: історико-краєзнавчий нарис» (1998, у співавт.), «Дивоцвіт: джерела і поетика «Лісової пісні» (1963, у співавт.), «Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекцій)» (2001), «Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 томах, 4 книгах» (2005) та ін.).

Коло його наукових інтересів включало регіональне вивчення фольклору, проблеми з історії фольклористики, літературознавчі, франкознавчі дослідження. Теоретико-методологічні засади фольклористичних студій І. Денисюка «сформувалися на основі дослідницьких рефлексій «класиків» українського уснословеснознавства (М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, Ф. Колесси), які були для вченого беззаперечними авторитетами, які окреслили перспективи розвою національної фольклористики» (С. Пилипчук) [3, с. 7-8].

Фольклористична праця «Національна специфіка українського фольклору (матеріали до лекцій)» за життя автора стала хрестоматійною: у ній прослідковується текстологічний аналіз фольклорних текстів, дослідження етноестетичного та етичного потенціалу фольклорного слова. Науковий хист, наставницька професійна позиція створили підґрунтя для становлення нового покоління фольклористів – ініціативних, аксіологічно спрямованих на системне вивчення фольклору, історії, методології фольклористики, які виводять українську фольклористику як унікальну наукову-освітню галузь на європейських, загальносвітовий рівень.

Дослідження фольклористичної (наукової і педагогічної) діяльності **Комаринця Теофіля Івановича** (1927 – 1991), доктора філологічних наук, професора кафедри української літератури Львівського університету, голови Товариства української мови імені Т. Шевченка, першого завідувача

відновленої кафедри фольклористики імені Ф. Колесси у Львівському університеті, є автором фундаментальних наукових праць: «Т. Шевченко і народна творчість» (1954), «Ідейно-естетичні основи українського романтизму» (1987).

Т. Комаринець один із перших фольклористів радянського періоду порушив проблеми необхідності реформування системи професійної підготовки майбутніх філологів, її фольклористичної складової, зокрема, щодо планування діяльності наставників (кураторів) у напрямі підвищення уваги до духовних інтересів студентів, їх внутрішнього світу, зацікавлень, залучення у культурне середовище, активізації наукових пошуків тощо.

Праці Т. Комаринця розширили межі фольклористичної проблематики у змісті професійної підготовки філологів: зацентрував увагу на «відфольклорних» витоках творчості Т. Шевченка та романтичного напрямку в українській літературі, що знайшло впровадження у змісті навчання та спрямування дослідницьких пошуків молодих філологів, фольклористів. Т. Комаринець дослідив генезу становлення романтизму як стильового напрямку в українській і слов'янських літературах: проаналізував передумови, тенденції виникнення романтизму в українській культурі, літературі, мистецтві, роль у цьому процесі фольклорних джерел, починаючи від праць О. Бодянського, П. Гулака-Артемівського, М. Максимовича, І. Срезневського, М. Костомарова, Л. Боровиковського, П. Куліша, Т. Шевченка та ін., прослідкував трансформацію ідеї народності у текстуальному вимірі, що засвідчило ґрунтовний аналіз проблеми етноестетики фольклору.

Наукова і викладацька діяльність доктора філософії, кандидат мистецтвознавства, завідувача Ужгородського краєзнавчого музею, викладача Ужгородського музичного училища (1946 – 1960), викладача Львівської державної консерваторії імені Миколи Лисенка (1961 – 1974), наукового співробітника Інституту мистецтв при АН Вірменії (1975 – 1986), викладача оновленої кафедри фольклористики Львівського університету з

1990 по 1994 рр. **Гошовського Володимира Леонідовича** (1922 – 1996) пов'язана з розвитком провідного напрямку фольклористики – етномузикознавства. Педагог-дослідник сприяв активізації експедиційно-фольклористичної та наукової діяльності студентів; організував Кабінет народної музики та Студентське наукове товариство при Львівській державній консерваторії імені Миколи Лисенка; вперше розробив програми з курсу музичного фольклору, а також з таких спецкурсів, як: елементарна теорія музики та музичні форми, сольфеджіо, музична фольклористика, основи структурного аналізу, народні музичні інструменти в Україні, український танець і танок, основи кінетографії; розвивав науково-дослідницьку культуру студентів шляхом ознайомлення їх з методологічними принципами науково-фольклористичної роботи, збору і систематизації фольклорних творів, застосування методу творчих дискусій; спрямовував зусилля на створення в університеті Фонограмархіву народної музики, на підготовку професійних користувачів-дослідників (етномузикологів) для експлуатації розробленої ним автоматизованої інформаційної системи з опрацювання музично-фольклорних текстів УНСАКАТ [2].

Його праці («Фольклор і кібернетика» (1964), «Принципи і методи систематизації і каталогізації народних пісень у країнах Європи» (1966), «Українські пісні Закарпаття» (1968), «У витоків народної музики слов'ян» (1971), «Вірменський універсальний структурно-аналітичний каталог вірменського фольклору» (1977), упор. видання «Квітка К. Вибрані праці: у 2-х тт.» (1971, 1973) та ін.) утвердили етномузикознавчий напрям в українській фольклористиці, сприяли системному, полікультурному підходам до вивчення фольклору, науково обґрунтованій систематизації фольклорних текстів, становленню системи підготовки професійних фольклористів, етномузикологів.

Таким чином, у результаті аналізу фольклористичної спадщини викладачів класичних університетів радянського періоду можна дійти

висновку, що фольклористика цього періоду позначена появою професійних викладачів-фольклористів, які усвідомлювали унікальну місію збереження фольклорного фонду, залучення студентів до збиральницької діяльності і науково-фольклористичної роботи, систематизації досвіду фольклористичної галузі в навчально-методичних викладах. Наукова і педагогічна фольклористична діяльність викладачів класичних університетів сприяла науковому поступу у галузі фольклористики та кристалізації традицій освітньої практики вивчення фольклору у різних вимірах (регіональному, полікультурному, крізь призму впливу на літературу тощо). викладачам університетів вдалось зберегти традиції українських фольклористичних шкіл, суттєво розширити спектр фольклористичної проблематики. Проблематика наукових пошуків викладачів у сучасному університетському просторі, їх зорієнтованість на комунікативний, функціональний аспекти вивчення фольклору була закладена поміж іншим і у працях педагогів-фольклористів радянського періоду.

Перспективою подальших наукових пошуків може бути окреслення способів впровадження ідей викладачів-фольклористів означеного періоду в освітню практику підготовки майбутніх філологів у сучасних вищих навчальних закладах.

Література

1. Автографи до портрета професора Лідії Дунаєвської (1948 – 2006). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2011. – 64 с.

2. Пасічник В. Володимир Гошовський на кафедрі української фольклористики / Володимир Пасічник // Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавства. – 2011. – Вип. 10. – С. 21-43 [Електронний ресурс].

– Режим доступу:
http://www.lnu.edu.ua/faculty/Philol/www/visnyk/10_2010/2010_10_pasicznyk.pdf
f. – Мова укр. – Загол. з екрану.

3. Пилипчук С. Професор із легенди / Святослав Пилипчук // Міфологія і фольклор. – 2010. – №2 (6). – С. 6-8.

**SCIENTIFICALLY PEDAGOGICAL ACTIVITY OF TEACHERS OF
CLASSIC UNIVERSITIES IN MEASUREMENTS OF DEVELOPMENT OF
UKRAINIAN SPECIALIST IN FOLK-LORE (1951 – 1989)**

The results of scientific and pedagogical activity of specialist in folk-lore of teachers of classic universities are analysed in 1951 – 1989, that stipulated scientific advancement in industry of specialist in folklore, crystallization of traditions of educational practice of study of folk-lore in professional preparation of future philologists, development of directions of specialist in folklore (textual criticisms, etnomuzikoznavstva, theories and histories of specialist in folk-lore but other).

As a result of analysis of inheritance of specialist in folk-lore of teachers of classic universities of soviet period it is possible to come to the conclusion, that a specialist in folklore of this period is marked appearance of professional teachers-specialists in folklore, which realized the unique mission of maintainance of folklore fund, bringing in of students, to activity of fitter and scientific specialist in folk-lore works, systematizations of experience of industry of specialist in folklore. Scientific and pedagogical activity of specialist in folk-lore of teachers of classic universities was instrumental in scientific advancement in industry of specialist in folklore and crystallization of traditions of educational practice of study of folklore in the different measurings (to regional, polikul'turnomu, through the prism of influence on literature and others like that). it was succeeded to save traditions of Ukrainian schools of specialist in folk-lore the teachers of universities, substantially to extend the spectrum of problematiki of specialist in folklore. Problematika of scientific searches of teachers in modern university space, them zorientovanist' on communicative, functional aspects of study of folk-lore was

stopped up between other and in labours of teachers-specialists in folklore of soviet period.

Keywords: Soviet folklore, classical university folklore heritage, folklore activities, teacher.

Вовк Мирослава Петрівна – доктор педагогічних наук, провідний науковий співробітник відділу змісту та організації педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України

(067)258-02-96